

HUMÁNERŐFORRÁS-GAZDÁLKODÁS, ÉS AZ ALAPJOGOK VÉDELME

HUMAN RESOURCE MANAGEMENT AND THE PROTECTION OF FUNDAMENTAL RIGHTS

Kertész Gábor *ORCID: 0000-0003-1614-0887**

¹ Nemzetközi Üzleti Főiskola Magyarország
<https://doi.org/10.47833/2025.1.ECO.010>

Kulcsszavak:

HR gazdálkodás,
népesség,
állami gyermekellátás

Keywords:

HR management,
population,
state child care

Cikktörténet:

2025. január 12.
2025. március 12.
2025. március 17.

Összefoglalás

A régóta húzódozó vita továbbra is fennáll: a gazdaság az emberekért, vagy az emberek a gazdaságért? A technológiai fejlődés egyre inkább csökkentette a fizikai emberi munkaerő szükségességét a gazdasági tevékenységekben. Az emberi erőforrások iránti kereslet azonban várhatóan bizonyos szinten fennmarad. Történelmileg a nemzetgazdaságok számára szükséges emberi erőforrásokat a születési arányszám vagy a bevándorlás biztosította. Ez a tanulmány azt vizsgálja, hogy az alkotmányos és emberi jogi normák betartása mellett hosszú távon elérhető-e a stabil, 2,1-es termékenységi ráta fenntartása a modern EU-tagállamokban.

Abstract

The longstanding debate persists: is the economy for the people, or are people for the economy? Technological advancements have increasingly reduced the need for physical human labor in economic activities. However, the demand for human resources is expected to persist at some level. Historically, the necessary human resources for national economies have been sustained through birth rates or immigration. This study explores whether maintaining a stable fertility rate of 2.1 in modern EU member states can be achieved over the long term while adhering to constitutional and human rights standard.

1. Bevezetés

Napjainkban sokat hallunk, beszélünk „forradalmakról” „válságokról”, új ipari forradalom, ökológiai krízis a felmelegedéssel, de van olyan is, aminek egyik oldalát az egyik, másik oldalát a másik ország éli meg; ilyen a népesedés. Míg globális szinten – ahogy az írott történelem kezdete óta néhány éves kihagyásokkal folyamatosan – növekszik a népesség, az EU tagállamainak többségében csökken. [1] Az alábbiakban a magyarországi adatokat példaként használva azt vizsgálom, hogy lehet a nemzetgazdaság működőképességéhez szükséges humánerőforrást biztosítani az egyetemes emberi jogi standardok betartásával.

Makroökonómiai evidencia, hogy a gazdaság működéséhez egyéb más szükséges erőforrások mellett humánerőforrásra, vagyis munkát végző emberre is szükség van. Az is

* Kapcsolattartó szerző. email: kertesz.gabor.me@gmail.com

közismert tény, hogy társadalmi – nemzetgazdasági szinten a népesség – makrogazdasági szemüveggel humán erőforrás lélekszámának hosszú távú szinten tartásához arra van szükség, hogy a szülőképes korú nők átlagosan 2,1 gyermeket szüljenek. A KSH vonatkozó, hosszú idősoros táblái szerint Magyarországon ez az érték legutoljára 1978-ban volt meg, azóta hullámzóan, de folyamatosan ez alatt van, a legfrissebb, 2023-as adatok szerint 1,51. [2] Ez pedig azt jelenti, hogy a nemzetgazdaság hosszú távú működőképességének biztosításához folyamatos, elégséges számú humán erőforrás biztosítására van szükség. Viszont nem szabad elfelejteni, hogy minden humán erőforrásnak, mint embernek alapvető, Alaptörvényen garantált emberi jogai vannak. A hosszú idősoros táblákat nézve azt látjuk, hogy kisebb kiugrásoktól eltekintve a trend nem változott, a népességfogyás és a születésszám csökkenés folyamatos. A hivatalban lévő kormányzatok az elmúlt bő 40 évben több programot is indítottak a trendforduló érdekében, de ezek a programokra költött, nemzetgazdasági szinten is jelentős költségek ellenére is csak időlegesen tudták a csökkenési ütemet megállítani, visszaszorítani. A termékenységi arányszámban a „mélypont” 2002-2003 volt 1,27 értékkel, viszont a szülőképes populáció számának csökkenésére tekintettel az akkor 94.647 újszülött volt, 2023-ban az 1,51-es arányszám 85.200 gyermek születését jelentette. [3] A húsz év alatt végbement természetes népességfogyás miatt ad magasabb fertilitási arányszámot, mivel csökkent a teljes népesség és a nők lélekszáma is.

Vagyis az adatok alapján a nemzetgazdaság hosszú távú stabil működéséhez valahonnan plusz humán erőforrást kell „szerezni”. A kérdés az Unió legtöbb országában ugyancsak felmerül. A legtöbb tagállamban a kérdést elsődlegesen vendégmunkások bevándorlásával oldják meg, a nyugati tagállamokban a XX. századból vannak tapasztalataik nagyobb munkavállaló közösségeknek a társadalomba való integrálására, több országban a régi gyarmati kapcsolatok miatt van tapasztalat az együtt, vagy egymás mellett élésre. Az alábbiakban azt vizsgálom, a bevándorlásokon kívül más alkotmányos és nemzetgazdasági szinten működőképes megoldás is létezik-e.

2. A régi rómaiak

Jogásként az egyetemen tanultunk római jogot és napi munkánkban gyakran találkozunk olyan helyzettel, hogy ez hasonló helyzet mint ami a rómaiaknál is volt és a jogfejlődés kisebb-nagyobb módosítással, de a régi római megoldást viszi tovább.

A jogalanynak – jelen esetben az embernek – joga van felhagyni a dolog tulajdonával (derelikciót alkalmaz), ami által a dolog „uratlan dolog” lesz ami szabadon elsajátítható. [4] Terhességmegszakítás esetén az emberi jogalany úgy dönt, hogy „derelikálja” a magzatot és ezért a derelikcióért még ő (valamint a legtöbb esetben az illető egészségbiztosítási jogviszonyára tekintettel a biztosító) fizet is.

Ha abból indulunk ki, hogy az abortálandó magzatból hosszú távon a nemzetgazdaság számára hasznos humán erőforrás lehetne, amelyen, mivel az aktuálisan (még?) nem jogalany hanem jogtárgy, a várandós nő derelikciót kíván saját jogszerű döntésével alkalmazni, felmerül a kérdés, lehet-e jogszerűen az államnak valamit tenni azért, a várandós nő jogainak maximális tiszteletben tartása mellett, hogy az állam hozzájusson az adott, hosszú távon vélelmezhetően makrogazdasági szinten profitábilis humán erőforráshoz?

A tudomány, technika mai állása szerint, amit már a rómaiak is tudtak, hogy a magzatnak a kifejlődéshez maximum 300 napig az anyai testben kell növekednie. Az köztudomású tény, hogy a várandósság alatt a női szervezet az „általánosan megszokottól” eltérően működik, aminek következtében munkaképessége és munkahatékonysága az esetek döntő többségében számottevően csökken. Ezek következtében a várandós nő jövedelme az esetek többségében csökken, és plusz költségei is jelentkeznek. Az állam ezeket a vagyoni negatívumokat a társadalombiztosítás rendszerében kezeli, jellemzően %-os arányban, de felső összeg limittel.

3. Jogok kollíziója – szerződés

Az Alaptörvény XIII. cikk(1) bekezdéses szerint mindenkinek joga van a tulajdonhoz amely jogot a világ valamennyi jogrendszere ismeri és elismeri. Azt a római jog óta tudjuk, hogy senki nem tekinthető testrészei tulajdonosának, de ha valami elválik a testtől, az önálló dolog lesz, aminek a tulajdonosa az az ember lesz, akinek testétől elvált. Az Alaptörvény II. cikk 2. mondat utolsó tagmondat szerint a magzatot fogantatásától fogva védelem illeti meg. A konzekvens gyakorlat szerint ez nem érinti a terhességmegszakítás évtizedes jogszerű gyakorlatát, mivel a „védelem” nem egyezik meg a „jogalanyiság elismerésével”.

Ebben az írásban nem foglalkozom az abortusszal kapcsolatos könyvtárnyi nemzetközi pro és kontra vitával, csak azt vizsgálom, nemzetgazdaságilag profitábilisen és jogszerűen működhet-e olyan program ami az abortálandó gyermekeket azonnal állami gondozásba veszi így növelve hosszú távon a munkavállalói és adófizetői létszámot.

Az Alaptörvény II. cikk 1. mondat szerint az emberi méltóság sérthetetlen. A csalást, megtévesztést, fenyegetést, kényszerítést a jogrendszer nem csak a büntetőjogban, de a többi jogágban is szankcionálja. Vagyis, ha elfogadjuk azt a matematikai és demográfiai alapokon nyugvó hipotézist, hogy a terhességmegszakítással – dologi jogi megközelítésben – dereliktált magzatot, ami a magyar és a legtöbb más jogrendszer szerint is jogilag „dolog”, az állam „elsajátítja” annak érdekében, hogy hosszú – több évtizedes – távon biztosítsa a nemzetgazdaság stabil működését, maximálisan tiszteletben kell tartani a várandós nő valamennyi – személyi és vagyoni – jogát. Ezt működő szabadpiaci társadalomban az egyedi esetekben szerződéssel tudjuk megoldani, hogy a várandós nőt számára üzletileg kedvező ajánlattal „rávegyük”, hogy hordja ki és szülje meg a gyermeket, akinek a későbbi nevelését, oktatását az állam, mint a gyermek gondviselője magára vállalja. A „rávétel” napjainkban jellemzően pénzegenértéken valósul meg. Emellett a várandós nő az üggyel kapcsolatos bevételkiesését, valamint a felmerülő szükséges és indokolt költségeinek megtérítése az Állam kötelessége, hiszen az ő érdekében merültek fel azok a költségek.

Fontos rögzíteni, hogy az ilyen jogügylet révén megszülető gyermeknek is ugyanolyan jogalanyiséga lesz születésétől kezdve mint mindenki másnak. A magyar jog, hasonlóan az összes modern jogrendszerhez az embernek az élve születés tényével annak pillanatától teljes, feltétlen és korlátozhatatlan (Ptk. 2:1.§ -2:2.§). Tudom, „furcsa” esetleg „eretnek” az előbb említett dologi jogi fogalmak használata emberi lények vonatkozásában, de a magyar egészségügyi jog évtizedek óta alkalmaz a mesterséges megtermékenyítés kapcsán a dologi jogból ismert fogalmakat, mint „embrió letét”, „embrió adományozás” és fontos leszögezni, hogy a világon sehol nem alkalmaznak eltérő szabályokat az egyes emberekre attól függően, hogy milyen módon fogant, született meg, ide nem értve azt a legtöbb jogrendszer által egységesen elfogadott gyakorlatot, hogy a méhmagzat gyermek örököl elhunyt apja után, valamint hogy a nemi erőszak hatására fogant embrió szinte minden állam joga szerint abortálható.

A jogügylet, célja az Állam részéről, hogy a magzatot a nő megszüljje és a növekvő lélekszám által hosszú távon biztosítsa a nemzetgazdaság működését. Ez nagyon hosszú távú befektetés, hiszen az első két évtizedben szinte csak költségek merülnek fel és csak a második évtized végén, vagy inkább a harmadik évtized közepén kezd a fiatal állampolgár hozzáárulni a nemzetgazdaság termeléséhez.

A jogügylet egy speciális megbízási szerződés, ahol a nő a gyermek megszületését vállalja, az állam pedig díj fizetését. A megbízási szerződés szabályait a Ptk. 6:272.§ - 6:280.§ tartalmazza, amiket s felek a szerződési szabadság elve szerint módosíthatnak.

Azt számlákkal lehet bizonyítani – és a megállapodás előtt nagy valószínűséggel meg lehet becsülni – hogy a nőnek az állapotváltozás miatt mekkora bevételkiesése és mekkora plusz költsége merült fel. A bevételkiesés jellemzően az állapotváltozás miatt a munkavégzésből való kiesés teljes költségét jelenti, hiszen a vonatkozó jogszabályok szerint a várandóssággal kapcsolatos társadalombiztosítási ellátások fix, illetve biztosított jövedelem szerinti felső limithez kötöttek.

4. Az állam költségei

A várandós nőnek fizetendő egyszeri díj és a költségtérítés összegén felül az Államot terheli a gyermekvédelmi rendszer működtetése, mint állami feladat. A rendszer valamilyen színvonalon évszázados múlttal és tapasztalattal rendelkezik.

A terhességmegszakítások száma folyamatosan csökken, 2023-ban 21.200 volt. [5] A gyermekvédelmi intézményrendszerben folyamatos mozgás mellett ~ 26.000 gyermek él, vagyis ha az Állam a rendelkezésre álló humán erőforrás hosszú távú számszerű növelése érdekében a terhességmegszakítás előtti kötelező tanácsadáson minden érintettnek felajánlja a lehetőséget a várandósság költségeinek és bevételkiesés fedezését, és az érintettek 25%-a elfogadja, az azt jelentené a 2023-as adatok alapján, hogy a gyermekvédelmi rendszer ellátotti létszáma hirtelen közel a negyedével nő, és az összes ellátott közel negyede csecsemő lesz. Innentől „felmenő rendszerben” szükséges a többszörös létszámhoz munkatársakat és tárgyi eszközöket biztosítani. Vagyis változatlan számok mellett két évtizedig a gyermekvédelmi rendszer költségeinek 2023-as bázison legalább 25%-os emelése lesz folyamatosan szükséges.

Az évi ~5000 plusz gyermek a népességszám csökkenési ütemet valószínűleg csak csökkentené, de nem fordítaná meg a trendet. Viszont a gyermekvédelmi rendszerben élők létszámának növekedése a nominális fejlesztés mellett strukturális átalakításokat is indokolni fog, hogy a rendszerben élő lényegesen nagyobb gyereklétszámot megfelelő kulturális, szociális színvonalon tudják nevelni és a bentlakásos gyermekvédelmi intézményekből a gyermekek probléma nélkül tudjanak megfelelő oktatási intézménybe járni, majd a rendszer elhagyása után belépni a munkaerőpiacra.

Ebből a szempontból sajnálatos, hogy az állami szociális és a pedagógiai szféra sok helyen létszámproblémákkal küzd és a felsőoktatásból is egyre kevesebb pályakezdő érkezik. Az Állam számára nemzetgazdasági szempontból arra van szükség, hogy a gyermekvédelmi rendszerből kikerülő növekvő számú humán erőforrás piacképes tudással és az adott munkahelyi közösségbe való sikeres beilleszkedéshez szükséges szociális készségekkel rendelkezzen.

Bár Magyarországon évszázados múltja van a gyermekvédelmi rendszernek, arra egy ilyen nagy létszámú új gondozott ráengedése ma, 2024-ben politikailag nehezen felvállalható és szakmailag is nagyon alapos tervezést és előzetes rendszerfelmérést igényel, mivel 2024 első félévében hatalmas belpolitikai botrány lett abból, amikor kiderült, hogy a köztársasági elnök kegyelmet adott egy olyan személynek, akit azért ítélték letöltendő szabadságvesztésre, mert mint egy ilyen gyermekvédelmi intézmény igazgatóhelyettese aktív magatartásával éveken keresztül akadályozta a hatóságokat, hogy felderítsék a főnöke, az igazgató által az ott gondozott gyerekek ellen elkövetett pedofil cselekményeit. Az új, biztonságos jelzőrendszer kialakítása még nem fejeződött be. A rendszer átfogó vizsgálata is még zajlik annak vizsgálatára, hogy ez „véletlen baleset”, vagy a rendszerbe kódolt belső hiba volt, amit fel kell tární és ki kell javítani.

A mai munkaerő-piaci helyzetre tekintettel, függetlenül attól, hogy a ma hatályos köznevelési szabályok szerint a tankötelezettség annak a tanévnek a végéig tart, amelyben a gyermek a 16. életévét betölti (2011. évi CXCV. tv. 46.§ (3) bek), valószínűleg indokolt a hatékonyabb és piacképesebb szakismeretek megszerzése érdekében érettségit, majd felsőfokú képzést is elvégeznie a gyermekvédelmi rendszerben élőknek.

5. Megérheti munkavállalót nevelni?

Eddig úgy tűnhet, üzletileg veszteséges az abortusz helyett a terhesség és a tankötelezett kor betöltéséig a gyermekkel járó valamennyi költség vállalása, hiszen ennek a 18 év, mivel a gyermekvédelmi rendszerben nagykorúságáig van a gyermek, ami 18 év, és ehhez hozzáadódik még a várandósság 9 hónap igazolt költségei. Ezeket a költségeket jogilag semmilyen módon nem lehet gyermektől követelni és arra sem lehet kötelezni, hogy ugyanannyi ideig Magyarországon vállaljon munkát.

A kérdést talán úgy érdemes feltenni, hogy milyen időtávban értelmezhető a terv, az ország populációjának a gazdaságot normál szinten működtetni képes létszámban való fenntartása. Mivel

itt emberi erőforrások számának a trend szerű változása merül fel, ami évtizedes távon értékelhető, ezért se a tervezés, se az értékelés nem alkalmazható a hagyományos, általánosan elterjedt módszerekkel, ahol a projekt teljes időtartalma egfeljebb az öt évet éri el. Az első húsz éven a projekt kétség kívül jelentős, az állami költségvetés szempontjából sem elhanyagolható méretű kiadásnövekedést jelent. Az pedig egy következő, ugyancsak jelentős költségvetési ráfordítást igénylő projekt, hogy egyfelől rávegyék a tankötelezettségüket teljesített fiatalokat, hogy magasabb szintű és így magasabb nemzetgazdasági termelékenységet adó képesítést szerezzenek - ami vonatkozásában már van lehetőség tanulmányi szerződés kötésére (2012.I.tv.209.§) - ami révén „win-win” megoldásként mind az illetőnek lesz magasabb jövedelme, mind az Államnak lesz termelékenyebb polgára, aki a szerződés szerinti ideig mindenképp belföldi adóalany, polgár marad; másrésztől marketing, PR tevékenységgel rá kell venni a polgárokat, hogy a hazájukban akarjanak adófizető állampolgárként élni.

A nagykorúság elérése után a fiatal felnőtt a gyermekvédelmi rendszerből kikerül, de arra a jelenlegi jogszabályok alapján is van lehetőség, hogy tanulmányi szerződést kössön a fiatallal olyan tartalommal, hogy természetbeni ellátást biztosít számára tanulmányai befejezéséig, aminek költségeit majd munkabéréből törleszti. A tanköteles korú gyermekeket az Állam köteles taníttatni, tehát a 0-16 éves kor közötti gyermekeket a gyermekvédelmi rendszerben az Állam köteles ellátni és ezért sem akkor sem később nem kérhet semmiféle ellentételezést. Az manapság nemcsak a HR területen evidencia, hogy a minél magasabb, többféle végzettségű személy lényegesen könnyebben és magasabb jövedelmű munkát tud végezni mint az alacsony végzettségűek. Ezért, ahogy a családok is minél jobb végzettséget kívánnak gyermekeiknek szerezni a megfelelő oktatási intézményekben, úgy az Állam is érdekelt, hogy az általa nevelt gyermekeket a készségeiknek, képességeiknek leginkább megfelelő végzettséghez segítse hozzá, ami vonatkozásában a tanköteles kor után már tanulmányi szerződést is tud kötni a tanulóval, amiben teljesen jogszerűen kötheti ki, hogy a támogatás időtartalmának megfelelő ideig köteles Magyarországon munkát végezni.

Az – hogy a jogtörténelemből ismert időhatározó fogalmat használjak – „emberemlékezetet meghaladó” tapasztalat, hogy minél magasabb szintű oktatásban részesült valaki, annál magasabb életszínvonalat ér el az esetek nagy többségében, és ennek következtében annál nagyobb összeget fog a költségvetésbe különböző adó és járuléknemekben befizetni.

A Magyar Nemzeti Bank és a Központi Statisztikai Hivatal adatai alapján (mnb.hu ksh.hu) 2023-ban egy gyermek felnevelése átlagosan, csak a szükséges dolgokat és szolgáltatásokat számolva, de nem számolva az épületfenntartás költségeit a gyermek 16 éves koráig, vagyis a tankötelezettségi kor betöltéséig 33.000€, a nagykorúság betöltéséig további 7.000€, a felsőfokú BA végzettségig pedig további 10.000€ - BA költsége nagyon nagy változatosságot mutat a képzések között, itt súlyozott átlagot közlök ezerre kerekítve. Nagyon nyers számolással, ha a rendszert BA diplomával elhagyó fiatal addig az Államnak 2.000€ - várandóssági költségek és a jövedelemkiesés kompenzálása - + 33.000€ + 7.000€ + 10.000€ vagyis összesen 42.000€ költsége merült fel a gyermekkel, ekkor már BA végzettségű fiatal munkavállalóval, aki nagy valószínűség szerint meg fogja termelni a szerződés szerinti időben a KSH szerinti kerekítve 27.000€ GDP/capita értéket, amiből adózik, figyelembe véve a 30%-os magyar adóékkal, ez azt jelenti, hogy az illető a három év alatt kerekítve 24.000€ befizetést teljesít a költségvetésnek csak a munkáját terhelő adók és járulékok alapján (itt az ÁFA és jövedéki adó végső kötelezettként való megfizetését nem számítom!). Vagyis ez alapján, továbbra is nagy közelítéssel azt lehet feltételezni, hogy egy, az állami gyermekvédelmi rendszerből BA végzettséggel kikerülő személy hat év alatt a munkája után fizetendő közterhekkel „törleszti” az Államnak a felnevelésére fordított összeget. Mivel a képzés időtartalmát meghaladó időre nem lehet lekötni a munkavállalót és a tanulmányi szerződés csak a BA képzés három évére vonatkozhat, azt joggal kívüli eszközökkel lehet elérni, hogy az illető továbbra is az országban kívánjon dolgozni. Ezek a hivatalos „állami” nyilvántartások szerinti adatok alapján a költségek; érdemes megemlíteni, hogy az üzleti szektor ennél lényegesen nagyobb, közel dupla költséggel számol,[6] jelentős volumenű „kényelmi” szolgáltatással, termékkel, valamint a model egy gyerekkel számol, a következő évfolyam számára az idősebbek által előző évben használtak újra hasznosítását költségcsökkentésként nem veszi figyelembe; ezeket figyelembe vevő másik korábbi kutatás az inflációs adatokhoz sokkal közelebbi eredményt hozott. [7]

6. Vendégmunkások

Az előbb vázolt, gyermekszülésre épülő modell kétség kívül több évtizedig nagyon költséges projekt bármiféle érzékelhető hatás nélkül. A másik, több uniós tagállam által alkalmazott megoldás a vendégmunkások behívása, ami nem igényel az előbb vázolthoz hasonló méretű költségvetési kiadásokat és az illető személy azonnal dolgozni kezd és ezzel mind az állam GDP-jét, mind a költségvetés bevételeit azonnal növeli.

Mivel ebben az esetben a munkavállaló teljes képzési költsége a munkavállalót „exportáló” államot terheli az elmúlt évtizedek nemzetközi tapasztalatai szerint előbb utóbb döntően az exportáló országában a lakosság és/vagy a vezetők körében fel fog merülni az „agyelszívás” kérése, ami könnyen az importőr ország elleni politikai hangulatkeltésbe is csaphat.

Azt a korábbiakban láttuk, hogy globális szinten legalábbis létszámban nő a népesség, annak ellenére, hogy számos gazdaságilag fejlett országban nem éri el a népesség létszámát szinten tartó 2.1-es fertilitási rátát, hanem a gazdaságilag kevésbé fejlett országokban van lényegesen 2.1 fölött a fertilitási arányszám, a legmagasabb érték 6.0 több afrikai országban is megjelenik; ezekben az országokban az emigráció is magas, de nem éri el a népességnövekedés mértékét. [1] Vagyis érdemes hosszú távon figyelemmel lenni arra is, hogy a munkaerő utánpótlás olyan helyekről induljon, ahol az oktatási rendszer a modern munkaerőpiac számára megfelelően képzett végzett hallgatókat bocsát is.

Ezzel a kérdéssel kapcsolatban érdemes emlékeznünk Thomson „demográfiai átmenet” elméletére [8], ami szerint az emberi civilizáció létszáma a történelemben négy lépésben változott. A preindusztriális társadalmak magas születésszám és magas fertilitás előtti halálozási arány mellett a népesség stagnál, esetleg nagyon enyhén növekszik. A korai iparosodás korában a születésszám továbbra is magas marad, de jelentősen csökken a fertilitás előtti halálozási arány, ezért a népesség gyorsan nő. A késői iparosodás korában a születésszám csökken, a népesség létszáma stagnál. Végül a posztindusztriális társadalmakban az alacsony születési és halálozási számok mellett a népesség stagnálása lassan enyhe fogyásba fordul. Az elmúlt száz évben számos fejlett ipari ország esetén láttuk Thompson elméletének gyakorlati megvalósulását, számos fejlett országban évtizedek óta népességfogyást mutatnak az adatok háború és természeti katasztrófa nélkül is. A modell utolsó szakaszának megfordítására, vagy a modellnek egy új, ötödik szakaszának felvázolására tudományos konszenzussal kísért elmélet még nincs, de érzékelve a problémát, népességfogyás megállítására világszerte több megoldással kísérleteznek, mindegyik módszer szociálpolitikai módszerekkel kívánja a népességfogyást megállítani. A családtámogatási rendszer fejlesztésével, a nők munkaerőpiaci helyzetének erősítésével, a férfiak és nők közötti egyenlőség erősítésével, az oktatási és az egészségügyi rendszer fejlesztésével, nyugdíjrendszer átalakításával, illetve a bevándorlás ösztönzésével.

A munkaerő kérdés vendégmunkások általi kezelése előtt érdemes makrogazdasági oldalról megjegyezni, hogy a hosszú távú, történeti idősorokat nézve trendszerűen azt látjuk, hogy a népességszám csak lassan növekedett egészen a múlt századig, amikor az orvostudomány fejlődésével rengeteg addig halálos kór vált gyógyíthatóvá és a védőoltások számos betegségtől védetté tették a populációt. Az orvostudomány fejlődése egyértelműen hasznos a gazdaságnak, hiszen csökkenti a betegség miatt a termelésből kieső - ide érve a kieső helyett belépő új munkavállaló betanítását is - munkaórák számát. Gazdasági oldalról viszont felmerül a kérdés, az orvosi kutatás, gyógyítási, egészségmegőrzési tevékenység ellentételezést milyen körben kell értelmezni, egyéni, nemzeti vagy globális szinten. Hiszen a gyógyítás, betegségmegelőzés egyrészt értéket termelt az illető embernek, az őt foglalkoztató vállalkozásnak és makrogazdasági szinten a költségvetésnek és a GDP-nek is. Viszont globális makrogazdasági szinten lehet, hogy a kezeléssel elérhető gazdasági értékek az illető által vállalt külföldi vendégmunka miatt olyan vállalkozásnak, államnak hoznak bevételt, amelyek ebbe az orvosi projektbe nem investáltak semekkora összeget. Ilyen probléma egyedi esetekben a legtöbb modern jogrendszer keretei között hosszadalmas polgári, gazdasági perekkel kezelhető, de ha tömegessé válik, azt csak nemzetközi szinten lehet megfelelően, minden érintett fél megnyugtatásával kezelni.

Az előző két bekezdésben foglaltak alapján hosszú távon megéri a világgazdaság és a legtöbb nemzetgazdaság számára, ha segíti a magasabb fertilitási mutatókkal rendelkező, de szegényebb országokat, hogy segítsék egészségi és oktatási rendszerük fejlesztésében, hiszen nem elhanyagolható hosszú távú esélye van annak, hogy ilyen országokból fog direkt vagy spontán módon munkaerőt importálni.

Ezek alapján az egyes államok elérhető adatai alapján országonként prognosztizálható több verzió szerint, hogy milyen több évtizedes makrogazdasági pálya várható az egyes országok esetében.

Ezzel kapcsolatban érdemes tudatosítanunk azt is hogy Magyarország a migrációnak nem kizárólag célállomás, de egyes néprétegekben kibocsátó is. [9]

7. Az emberi jogok

Napjainkban jogi síkon nemzetközi evidencia, hogy minden ember egyenlő alapvető emberi jogokkal rendelkezik, függetlenül attól, hogy számos szervezet felmérése szerint nagyon sok ember nem tud élni alapvető jogainak egy (területenként eltérő méretű) részével. Nem belemenne az emberi jogok kifejlődésének történetére, azt érdemes megjegyezni, hogy a megszületett ember élethez, tulajdonhoz és az azzal való rendelkezési jogot valamennyi jogrendszer elismeri. A 2-5 részekben felvázolt humán erőforrás szerzési megoldás során az alábbi emberi jogi kérdéseket kell figyelembe venni.

Maximálisan tiszteletben kell tartani az érintett állapotos nő szerződési szabadságát, hogy kíván-e szerződést kötni. Nemleges válasz esetén a vonatkozó egészségügyi és egészségbiztosítási szabályok alapján kell rajta az orvosi beavatkozást elvégezni; igen válasz esetén pedig a szerződésre tekintettel felmerülő valamennyi költséget meg kell téríteni az állapotos nő számára.

Születésétől a gyermek a minden embert megillető teljes és feltétlen jogegyenlőséggel rendelkezik, emellett magyar állampolgársággal és nagykorúságáig az állami gyermekvédelmi rendszerben való ellátás jogával.

Tankötelezettségének teljesítésekor a 16 éves és így a törvény szerint korlátozottan cselekvőképes kiskorú jogosult tanulmányi szerződést kötni az állammal, amelyben vállalja, hogy a tanulmányai idejének megfelelő ideig az Állam által meghatározott munkaviszonyban fog dolgozni.

Innentől kezdve a jogviszony teljesen általános, munkavégzésre irányuló jogviszony lesz, akár hagyományos munkaviszony, vagy bármely más, munkavégzésre irányuló jogviszony keretében is végzi a munkát. Innentől kezdve ennek a munkavállalónak valószínűleg fennáll majd az az előnye – elsődlegesen makrogazdasági szinten, ami vállalati, mikro szinten érzékelhetetlen – hogy a munkavállaló teljesen az ország kulturális rendszerben szocializálódott, ami által a hazai kollégákkal könnyebben tud kapcsolatba kerülni és nem jelentkezik a munkavállalók eltérő kulturális alapjaiból fakadó konfliktusok veszélye. [10] Itt fontos röviden utalni arra, hogy a vendégmunkások esetében sokkal nagyobb valószínűséggel alakulhatnak ki konfliktusok a kollégákkal és a helyi lakosokkal is.

8. Az egér: házikedvenc, kártékony rágcsáló vagy laboratóriumi asszisztens

Napjainkban az Európai Unióban az egerek ennek a három szeretnek a valamelyikében jelennek meg. Itt a „harmadik munkakörben” az amerikai etológus, viselkedéskutató J. B. Calhoun munkájában elért eredményeket villantom fel. Calhoun UNIVERSE 25 című kísérlete során az egerek társas viselkedését vizsgálta „paradicsomi körülmények” között, ahol elegendő élelem és hely állt rendelkezésükre, ideális hőmérsékleten, ragadozók és betegségek nélkül. A kísérlet első időszakában az egérpopuláció gyorsan növekedett, azonban egy idő után a populációban egyre nagyobb számban jelentek meg olyan egyedek, amelyek (1) „remete” életre álltak, (2) elhanyagolták utódai gondozását vagy meg is támadták őket, illetve párjukat, (3) kifejezetten agresszívan viselkedtek a többi egérrel, (4) elvesztették nemi érdeklődésüket. Az ilyen

magatartások elszaporodása miatt néhány generáció után az egérpopuláció több generációnyi stagnálás után gyorsan összeomlott. [11]

A kísérlet alapján Calhoun azt a következtetést vonta le, hogy „egy olyan egyszerű állat esetében, mint az egér, a legösszetettebb viselkedések az udvarlás, az anyai gondoskodás, a területvédelem, valamint a hierarchikus csoporton belüli és csoportközi társadalmi szerveződések egymással összefüggő halmazát foglalják magukban”. A post-indusztriális társadalmakat modellező kísérlet eredményeit többen vitatják, pl. J. Friedman pszichológus vizsgálatai szerint az emberekre nincs hasonló káros hatása a tömegnek. [12] Mi humán erőforrás-gazdálkodás kérdésünkben azt látjuk az UNIVERSE25 kísérletből, hogy a népességszám stagnálásakor érdemes új egyedeket bevonni a közösségbe, mert a stagnálás után gyors összeomlás következik.

Érdemes összehasonlítani Calhoun és Thompson adatait, elméleteit. Thompson demográfiai elméletének 2. és 3. fázisa egyértelműen visszaköszön Calhoun adataiban; a 4. fázis viszont (remélhetőleg) eltér. Calhoun kísérletében nem volt példa, hogy akár a stagnáló, akár az összeomló fázisban kívülről plusz egyedeket importáljon a rendszerbe. Az előzőekben, a 2-5. pontokban leírt gondolkísérlet kvázi kívülről importál jövőbeli munkavállalót az ország nemzetgazdaságának elégséges létszámú humán erőforrással való ellátása érdekében.

9. Konklúzió

Napjainkban a gazdaságilag legfejlettebb országban a termékenységi ráta jellemzően a „szinten tartó” 2.1 alatt van, a belföldi humán erőforrás hiányt az érintett országok valamiféle munkaerő-importtal kezelik, aminek a tapasztalatok szerint különböző konfliktusok lesznek a nem kívánt mellékhatásai. Ezek kiküszöbölésére felvázoltam egy gondolkísérletet a humán erőforrás saját erőforrásból való csökkentésére, figyelembe véve az érintettek alkotmányos jogait. A gondolkísérletben a 2023-as hivatalos magyar adatok és a témában irányadó jogszabályok alapján végeztem a számításokat. A kísérlet eredménye alapján a magzatvédelmi tanácsadás eredménye alapján a nő – óvatos becsléssel, az érintettek 25%-ának beleegyezését feltételezve - vállalja a gyermekszülést, az Állam pedig a nő várandósság miatti jövedelem kiesés és indokolt költségei megtérítését, valamint a gyermek állami gondozásban való felnevelését, akkor feltételezve, hogy a gyermek BA végzettséget szerez, hat évi jövedelemadója kiadja az Állam vele kapcsolatban felmerült költségeit. Az egyéb közteher befizetései inentől kezdve „tisztá nyereség” az Államnak. Emellett, mivel egész gyermekkorát itt élte, nem merül fel vele kapcsolatban, ami a külföldről importált humán erőforrásnál (akár munkavállaló, akár vállalkozó) kulturális, vagy nyelvi okok miatt felmerül.

Irodalomjegyzék

- [1] <https://www.worldometers.info/world-population/population-by-country/> (08/10/2024)
- [2] <https://www.ksh.hu/gyorstajekoztato/nep/nep2307.html> (08/10/2024)
- [3] https://www.ksh.hu/stadat_files/nep/hu/nep0006.html (08/10/2024)
- [4] Földi, A. – Hamza G. 1998. A római jog története és intézményei. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest. 336. o.
- [5] https://www.ksh.hu/stadat_files/nep/hu/nep0013.html (08/10/2024)
- [6] <https://megtakaritasgyerekeknek.hu/gyermekneveles-koltsegei/>
- [7] Fehérvári, A. – Szemerszki, M. 2019. Tanulási utak a közoktatásban és a felsőoktatásban. *Educatio* 28 (4), pp. 645–658. DOI: 10.1556/2063.28.2019.4.1
- [8] Thompson, W. S. 1929. Population. In: *American Journal of Sociology* 34(6) 959-975
- [9] Durst, J. 2019. Transzmigránsok vagy vándormunkások? Az alacsony iskolázottságú észak-magyarországi szegények egzisztenciális mobilitása és a transznacionalitás korlátai. *Régió* 27 (3) 79-114. DOI: <https://doi.org/10.17355/rkkpt.v27i3.275>
- [10] Anderson, D. M., & McKnight, J. (2014). Kenya at War: Al-Shabaab and Its Enemies in Eastern Africa. *African Affairs*, 114(454), 1-27. DOI: <https://doi.org/10.1093/afraf/adu082>

- [11] Calhoun, J. B. 1973. Death Squared. Proceeding of the Royal Society of Medicine 66 80-88. o.
- [12] Friedman, J. L. 1975. Crowding and Behavior. New York, Viking Press.